

Nr 85.

Ankom till riksdagens kansli den 2 juni 1936 kl. 10 f. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om utredning rörande
upplåtande av statens domäner till allmänningar för
friluftsliv m. m.*

(2:a avd.)

I en inom första kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 294, av herr *Ström, Fredrik*, har hemställts, att riksdagen måtte begära hos Kungl. Maj:t att med beaktande av de i motionen framförda synpunkterna utreda på vad sätt och i vilken omfattning statens domäner kunna och böra upplåtas till allmänningar för friluftsliv, varvid frågan om samarbete med kommunerna bör särskilt beaktas, samt på vad sätt vid försäljning av kronans mark skälig hänsyn bör tagas till i vad mån denna mark må bevaras i det allmännas ägo för att tillgodose nuvarande eller framtida behov av allmänningar för friluftsliv och rekreation.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna framställning, får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning införskaffat yttranden över motionen från domänstyrelsen och vetenskapsakademien.

Domänstyrelsen har anfört följande.

I motionen hemställes, att riksdagen måtte begära hos Kungl. Maj:t att utreda på vad sätt och i vilken omfattning statens domäner kunna och böra upplåtas till allmänningar för friluftsliv, varvid frågan om samarbete med kommunerna borde särskilt beaktas, samt på vad sätt vid försäljning av kronans mark skälig hänsyn bör tagas till i vad mån denna mark må bevaras i det allmännas ägo för att tillgodose nuvarande eller framtida behov av allmänningar för friluftsliv och rekreation.

Styrelsen anser det vara av betydelse ur det allmännas synpunkt att den folkrörelse, friluftslivet utgör, understödes och omhändertages, i den mån detta kan visa sig vara nödvändigt. Styrelsen anser också att statens skogar böra i viss utsträckning och på lämpliga villkor upplåtas till allmänningar för friluftslivet, även om det måste vara ett betydande kommunalt intresse att tillgodose nuvarande och framtida behov av naturallmänningar för friluftsliv åt den icke jordägande befolkningen. Ett samarbete synes därför böra komma till stånd mellan staten och de kommuner, för vilka frågan har betydelse, ävensom med sammanslutningar, främjande friluftslivet, och större jordägare. Förutom i motionen ifrågasatta åtgärder, avsende upplåtandet av lämplig mark till tältplatser, inrättandet av enkla raststugor eller vandrarhem samt anställandet av personal såsom övervakare av ordningen, instruktörer i naturkunskap och friluftsidrotter, torde — enligt vad erfaren-

heten visat — vissa ytterligare åtgärder kunna vara erforderliga innan områden, varom här är fråga, tagas i anspråk för avsett ändamål. Ofta kräves sålunda anläggning av gång- och cykelstigar ävensom körvägar, anordnandet av badplatser m. m. Frågor om tillgodoseendet av skogsvårdens, jakt- och fiskevårdens samt naturskyddets intressen, faran för skogseld m. m. torde komma att kräva sin särskilda handläggning vid skogsområdenas upplåtande för friluftsliv. Det bör ej heller förbises, att friluftslivet i en framtid kan behöva länkas in efter andra linjer än de nu mera allmänt tillämpade.

I alla dessa fall torde samarbete krävas i första hand mellan staten och de kommuner, åt vilka statsskogar skulle upplåtas för friluftsliv.

De områden, inom vilka ett ordnande av friluftsliv i första hand synes böra komma till stånd, torde vara landets södra och mellersta delar eller Götaland, Svealand — utom övre Dalarna — ävensom möjligen södra Norrlands kustland beträffande trakten kring Gävle, Söderhamn och Sundsvall. Inom dessa områden finnes ojämförligt största delen av våra städer och industrisamhällen, varjämte bebyggelsestätheten i övrigt är större än i de inre och nordliga landsändarna, där i motionen angivet problem knappast ännu på lång tid kan anses föreligga. En koncentration av friluftslivet till vissa områden skulle medföra den fördelen, att övriga skogsområden skulle i stort sett bliva befriade från den skadegörelse, som med friluftslivet icke torde kunna helt undvikas.

Med åberopande av vad domänstyrelsen nu anfört får styrelsen för sin del tillstyrka bifall till motionen.

Vetenskapsakademien har såsom yttrande i ärendet åberopat följande av dess naturskyddskommitté avgivna utlåtande.

Intresset för skilda former av friluftsliv har på senare år utan tvivel väsentligt ökat och gör sig för närvarande allt starkare gällande inom breda lager av vårt folk. Detta förhållande torde, såsom i motionen framhålles, i främsta rummet böra ses mot bakgrunden av vissa företeelser, som utmärka det moderna samhällslivet. Ur folkhälsans synpunkt är det i hög grad glädjande, att allt större skaror av medborgare söka den rekreation, ett sunt friluftsliv i skog och mark förmår skänka. Men även på annat sätt kan det växande naturintresset hälsas med tillfredsställelse, om det ledes i rätta banor. Så är det att hoppas, att sinnet för de oskattbara värden, den svenska naturen innesluter, skall öppnas hos allt flera och detta i sin mån bidraga till en ökad förståelse för naturskydds- och hembygdsrörelsernas strävanden. En klokt anpassad undervisning i denna riktning torde kunna förväntas så småningom leda till att insikten om betydelsen av ett aktsamt umgänge med naturen blir allt allännare utbredd.

Ehuru få kulturländers natur erbjuder så rika möjligheter till friluftsliv som Sveriges, ha redan stora och berättigade farhågor börjat göra sig gällande, att särskilt i de större städernas närhet naturområden av önskvärd storlek och beskaffenhet snart nog ej längre komma att stå till förfogande för detta ändamål. Ifrågavarande motion är ett uttryck för dessa farhågor. Den alltjämt pågående, ofta totala styckningen av större egendomar med tät bebyggelse som följd och sportstugurörelsen, som breder ut sig över allt vidare områden, utgöra moderna företeelser, vilka inom en nära framtid synas komma att föranleda åtgärder från det allmännas sida i syfte att reglera bebyggelsens utbredning och reservera lämpliga naturområden för rekreationsändamål.

I detta sammanhang är det av vikt, att naturskyddets intressen vederbörligen beaktas och att man skiljer på olika slag av naturreservat. Att i högre

grad taga nationalparker eller fridlysta naturskyddsområden i bruk för friluftsliv får sålunda betraktas såsom uteslutet vad vårt land beträffar. Det får icke förbises, att en massinvasion av människor i ett naturområde under alla förhållanden — alltså även om icke större åverkan sker — betyder en slitning av vegetationstäckets, som särskilt inom trakter med ömtåligare naturtyp lätt kan bli ödesdiger. I all synnerhet gäller detta om sådana icke obetydliga ytor, som i städernas omgivning för närvarande användas som tältplatser, där markvegetationen på kort tid mer eller mindre fullständigt nötes ut och fördäras. I Amerika synes det ha gått så långt, att man i vissa fall som ersättning för de ursprungligen avsatta, av turistlivet mest härjade nationalparksområdena måst se sig om efter nya sådana områden, från vilka allmänheten kommer att helt avstängas, då detta visat sig vara det enda sättet att kunna bevara naturtyperna i deras ursprungliga skick. Dessa nya områden komma sålunda att framför allt få karaktären av forskningsobjekt.

De svenska nationalparkerna ha tillkommit för att åt eftervärlden bevara representativa stycken av orörd eller så gott som orörd natur. Även de utgöra i främsta rummet forskningsområden, som kräva den allra största hänsyn från den enskilde besökarens sida. Allmänheten har visserligen icke avstängts från att beträda dem, men genom lagstiftningsåtgärder är dess rörelsefrihet starkt beskuren inom desamma. I de flesta fall utgör dessutom nationalparkernas belägenhet långt från större befolknings- eller turistcentra ett verksamt skydd mot skadegörelse och ett naturligt (och avsiktligt) hinder för deras utnyttjande i större utsträckning för turistiskt ändamål. Då — såsom beträffande Blå Jungfruns, Dalby-Söderskogens och i viss mån Abisko nationalparker — ett område, beläget i närheten av ett sådant centrum, ur vetenskaplig synpunkt ansetts böra utväljas såsom nationalpark, har det sedermera visat sig vara förenat med betydande svårigheter att effektivt skydda dess natur mot slitning och åverkan av olika slag.

För tillgodoseende av den stora allmänhetens rekreationsbehov kunna därför endast mindre exklusiva områden ifrågakomma. Bortsett från den inskränkning i tidigare möjligheter, som den ökade bebyggelsen undan för undan förorsakar, kan det knappast heller rimligen förutsättas, att enskilda större jordägare i längden skola finnas villiga att ställa sina marker till förfogande för en ständigt växande massinvasion av vandrande och tältande stadsbor. Det synes sålunda i överensstämmelse med motionärens förslag väl värt att närmare undersökas, huruvida icke friluftslivets berättigade krav skulle kunna åtminstone delvis tillgodoses genom avsättande på kronans mark av större friluftslivreservat, inom vilka naturen i erforderlig grad skyddas genom utfärdande av detaljerade ordningsföreskrifter.

Om och i vilken utsträckning detta är möjligt, kan endast avgöras efter närmare utredning, vari de förvaltande myndigheternas medverkan är särskilt påkallad. En nödvändig förutsättning för anordnande av sådana reservat är att eventuella naturföremål av märkligare art inom desamma skyddas, en annan och ekonomiskt särskilt viktig att åtgärder vidtagas till förhindrande i möjligaste mån av uppkomsten av skogsbrand genom tältandes framfart. Det torde vidare bli nödvändigt att anställa personal, som icke endast anvisar områden, där tältning utan större skada kan ske, och övervakar ordningen, utan även äger förmåga att bibringa ovarsamma besökande förståelse för värdet av förmånen att fritt få röra sig i en tilltalande natur. På sådant sätt skulle dessa naturparker kunna få stor folkuppfostrande betydelse. Vid anordnandet av raststugor och vandrarhem i friluftslivreservaten synes visst samarbete böra etableras med Svenska turistföreningen, som på

senare år i skilda delar av landet upprättat ett stort antal dylika enklare stugor och härbärgen, i främsta rummet avsedda för mindre bemedlade turister.

Motionen utmynnar i en hemställan, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning angående på vad sätt och i vilken omfattning statens domäner böra och kunna upplätas till allmänningar för friluftsliv. Därvid säges frågan om samarbete med kommunerna böra särskilt beaktas, ävensom på vad sätt vid försäljning av kronans mark skälig hänsyn bör tagas till i vad mån mark bör bevaras i det allmännas ägo för att tillgodose nuvarande eller framtida behov av allmänningar för friluftsliv och rekreation. Motionären anser frågan vara icke endast en kommunal utan också en rikets angelägenhet. Då den på flera sätt berör det statliga naturskyddets intressen, anser kommittén det vara angeläget, att dessa vederbörligen uppmärksammas vid en eventuellt kommande utredning. Naturskyddets målsmän böra givas tillfälle att i god tid undersöka och avgiva yttrande över förslag till avsättande av friluftreservat, på det att föremål och områden av större naturhistoriskt intresse må kunna beredas nödigt skydd genom fridlysning enligt lagen om naturminnesmärkens fredande eller i mindre ömtåliga fall genom införande av särskilda bestämmelser i de ordningsregler, som det torde bliva nödvändigt att i varje särskilt fall utfärda.

Under återopande av det sålunda anförda får naturskyddskommittén vördsamt hemställa, att Akademien ville i sitt remissvar med instämmande i omförmälda motions syfte tillstyrka den i densamma gjorda hemställan om utredning under framhållande av att naturskyddets intressen böra vid avsättande av friluftreservat särskilt beaktas och Akademien beredas tillfälle att avgiva yttrande över uppkommande förslag till dylika reservat.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 165, hava herr *Andersson* i Tungelsta och fru *Gustafson* gjort framställning om att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv.

Motionärerna hava i motionen framhållit det ständigt ökade behov av möjligheter till rekreation, i synnerhet i form av härdande friluftsliv, som framkallats av den framskridande industrialiseringen i samhället. I viss utsträckning hade behovet visserligen kunnat tillgodoses genom kommunalt ingripande, men detta ginge ej överallt att genomföra. Såsom ett exempel på lösning hava motionärerna pekat på anordnandet av naturreservat för stadsbefolkningens behov, närmast med utnyttjande av statens egna marker, eventuellt i samband med kommunala dylika, i den mån de lämpade sig därför.

Över motionen har omförmälda utskott i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden från domänstyrelsen och socialstyrelsen, varjämte utskottet berett svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska turistföreningen och svenska naturskyddsföreningen tillfälle att inkomma med yttranden. Slutligen har samma utskott mottagit en skrivelse i ämnet från ett under landshövdingens i Stockholms län ordförandeskap hållet möte med av frågan intresserade föreningar o. dyl. i Stockholm och dess omgivelningar.

Andra kammarens andra tillfälliga utskott har anfört följande (utlåtande nr 10).

Att den fortskridande mekaniseringen av arbetet och tillvaron över huvud för stora delar av vårt lands befolkning medfört krav på ökade möjligheter till rekreation i form av friluftsliv är ovedersägligt. Utskottet kan från denna synpunkt sett utan tvekan biträda motionens syfte. Ju starkare denna ändring av arbetsformerna blivit och ju mera befolkningen hopas i större samhällen och på grund just därav möter växande svårighet att komma i kontakt med orörd natur, desto mera aktuellt och bjudande blir kravet på åtgärder för tillgodoseende av detta behov, vilket i första hand synes vara ett kommunalt intresse. Med hänsyn emellertid till de synnerligen skiftande formerna av sport- och friluftsliv och till de olikartade naturformer, som den från städerna i vårt land tillgängliga naturen erbjuder, måste, såsom i de avgivna yttrandena framhållits, åtgärderna bliva av mycket skiftande art. Den rekreationssökande allmänheten kan emellertid ej lämnas utan bistånd eller tillsyn i och med att större eller mindre stycken orörd natur ställts till förfogande genom det allmännas försorg. Erfarenheterna från senare år motivera såsom och från flera håll antytts ett aktgivande på denna allmänhet. De områden, vilka för närvarande upplåtits eller helt enkelt i större eller mindre utsträckning tagits i anspråk för kampande stadsbor o. dyl., förete ej sällan en bild av förödelse. Utskottet vill emellertid lika starkt framhålla, att den bofasta lantbefolkningens intressen måste tillvaratagas. Hänsyn till storstadsbefolkningens behov får ingalunda skymma det förhållandet, att även landsbygdens invånare efter sitt arbete äro i behov av rekreation och vila i och vid sina egna hem. Denna befolkning har också lovliga rättigheter till mark och ägor. Självklart är, att när en stor mängd människor, t. ex. vid orienteringslöpningar, sammanföras på begränsade områden, de kunna åstadkomma bestående och allvarliga skador å växt- och djurvärld. Det är även av synnerlig vikt att vid utredningen av detta spörsmål beakta förefintliga möjligheter till avspänning i det motsatsförhållande, som otvivelaktigt uppstått och alltmera skärpts mellan den rekreationssökande stadsbefolkningen och landsbygdens invånare, i synnerhet markägarna, vilka ingalunda alltid kunna räknas till storgodsägarnas klass utan lika ofta är i hög grad beroende av skötseln av sina små lägenheter och hemmansdelar.

Skall en utredning av det med motionen avsedda spörsmålet hava någon utsikt att nå bestående och värdefulla resultat, måste den bliva både grundlig och mångsidig. De avgivna utlåtandena lämna i sådant hänseende många goda uppslag, ehuru de givetvis ej göra anspråk på att vara uttömmande. De synpunkter och önskemål, som vid ovan nämnda möte framförts närmast beträffande Stockholms omgivningar, synas vara värda särskilt beaktande.

Under återopande av vad utskottet här ovan anfört och med hänsyn tagen till de i de omförmälda yttranden över motionen framförda synpunkterna får utskottet föreslå, att andra kammaren måtte för sin del med bifall till här ifrågavarande motion, nr 165, besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, varvid jordägarnas och lantbefolkningens i övrigt berättigade intressen böra ägnas särskilt beaktande.

Riksdagens andra kammare har beslutat i enlighet med utskottets hemställan. *Första kammaren* har efter ärendets beredning i kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 14) biträtt detta beslut.

Utskottet.

Utskottet finner de i nu förevarande motion framförda synpunkterna och önskemålen med avseende på anordnande av friluftsansamlingar på kronomark förtjäna beaktande. Såsom motionären framhållit, torde stads- och industribefolkningen härigenom kunna beredas ökat tillfälle till friluftsliv. I betraktande jämväl av att staten är rikets största markägare, torde det vara påkallat, att statsmakterna medverka till att de med denna fråga förbundna spörsmål med det snaraste tillrättaläggas. För såväl markägaren som allmänheten är det av vikt, att blivande friluftspplatser anordnas på ett tillfredsställande sätt, därvid bland annat erforderliga ordningsföreskrifter torde meddelas.

Då emellertid ovan omförmälda utredning, syftande till att åt den icke jordägande befolkningen underlätta och trygga möjligheterna att kunna idka friluftsliv, som riksdagen begärt i anledning av motionen II: 165, torde komma att omfatta även frågan om friluftsansamlingar på kronomark, synes särskild utredning i denna del icke vara påkallad. Utskottet anser sig fördenskull nu böra stanna vid förut gjorda uttalanden.

Under åberopande härav hemställer utskottet,

att motionen I: 294 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 28 maj 1936.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Närvarande: se utlåtande nr 84.